

Своєю багатогранною громадською та культурно-просвітницькою діяльністю П.Я. Дорошенко залишив помітний слід в суспільному житті Чернігівщини.

Посилання

1. Курас Г. Життя і смерть Петра Дорошенка / Г. Курас // Київська старовина. – 1993. – № 3. – С. 48–55.
2. Петров Г. З гетманського роду / Г. Петров // Панорама Сумщини. – 1992. – 9 липня.
3. Свод постановлений земських собраний Черниговской губернии очередных и чрезвычайных сессий, происходящих в 1899 году / [Составлен Д.Н. Неточаевым]. – Чернигов, 1901. – 516 с.
4. Свод постановлений земских собраний Черниговской губернии очередных и чрезвычайных сессий, происходящих в 1900 году / [Составлен Д.Н. Неточаевым]. – Чернигов, 1902. – 558 с.
5. Свод постановлений земских собраний Черниговской губернии очередных и чрезвычайных сессий, происходящих в 1903 году / [Составлен В.А. Дрелингом]. – Чернигов, 1906. – 613 с.
6. Свод постановлений Черниговского губернского земского собрания (XIX–XXXV сессий) 1883–1899 годов с кратким сводом постановлений за время с 1865-го по 1882 г. (I–XVIII с.с.) / [Составил по поручению губернской земской управы С.В. Сотников]. – Чернигов, 1902. – Вып. 3. – С. 119.
7. Свод постановлений Черниговского губернского земского собрания XXXVI–XLVI сессий 1900–1909 годов / [Составил по поручению губернской земской управы В.М. Хижняков]. – Чернигов, 1912. – Т. 1. – С. 23.
8. Проект преобразования дворянского пансион-приюта / Черниговское слово. – 1908. – 21 июня. – С. 1.
9. Дворянский пансионат-приют // Черниговское слово. – 1910. – 26 января. – С. 2.
10. Заседание Черниговского губернского дворянского собрания // Черниговское слово. – 1911. – 1 июля. – С. 2.
11. Дворянский пансионат-приют // Черниговское слово. – 1912. – 25 февраля. – С. 1.
12. Панихида по К.П. Ходате // Черниговское слово. – 1912. – 23 февраля. – С. 2.
13. Реальное училище // Черниговское слово. – 1912. – 17 мая. – С. 2.
14. Духовная жизнь // Черниговское слово. – 1913. – 23 ноября. – С. 2.
15. Духовная жизнь // Черниговское слово. – 1913. – 6 января. – С. 2.
16. Список внешних пожертвований в пользу учреждений г. Чернигова // Черниговское слово. – 1914. – 10 апреля. – С. 3.
17. Танцевальный вечер в пользу недостаточных учениц // Черниговское слово. – 1908. – 23 февраля. – С. 2.
18. Внешкольный надзор // Черниговское слово. – 1911. – 16 января. – С. 2.
19. Гимназия Е.Д. Кузнецова // Черниговское слово. – 1910. – 19 января. – С. 2.
20. Баронесса Н.Н. Мейендорф // Черниговское слово. – 1912. – 24 февраля. – С. 2.
21. Духовная жизнь // Черниговское слово. – 1913. – 13 ноября. – С. 2.
22. Общество вспомощевания недостаточным ученицам женской гимназии // Черниговское слово. – 1910. – 1 апреля. – С. 2.
23. Литературно-вокальное утро в мужской гимназии // Черниговское слово. – 1910. – 16 ноября. – С. 2.
24. Собрание предводителей и депутатов // Черниговское слово. – 1910. – 23 мая. – С. 2.
25. Епархиальный училищный совет // Черниговское слово. – 1910. – 1 января. – С. 2.
26. Губернский училищный совет // Черниговское слово. –

1910. – 18 декабря. – С. 2.

27. Забаревський М. Пам'яті П.Я. Дорошенка // Забаревський М. // Хліборобська Україна. – 1920. – Зб. 1 – С. 99–102.

28. Собрание членов общества спасения на водах // Черниговское слово. – 1910. – 19 января. – С. 2.

29. Губернское земское собрание // Черниговское слово. – 1910. – 19 декабря. – С. 3.

30. Губернское дворянское собрание // Черниговское слово. – 1912. – 7 апреля. – С. 2.

31. Учреждение мировых судей // Черниговское слово. – 1914. – 14 мая. – С. 2.

Хаценко А.А. Земская деятельность П.Я. Дорошенко

Статья посвящена анализу деятельности П.Я. Дорошенко (1858–1919) в земских собраниях Глуховского уезда и Черниговской губернии.

Ключевые слова: П.Я. Дорошенко, губерния, комиссия, пансионат, земство, гласный.

Khatsenko O.O. P. Doroshenko's activities in the community

The article is devoted to analysis of P. Doroshenko's (1858–1919) activity in Chernigiv region and Hlukhiv province meeting.

Key words: P. Doroshenko, commission, province, holiday hotel, community, deputy.

12.03.2014 р.

УДК 94 (092) (477. 51) Г. Глібов «1856/1930»

О.Я. Рахно

ПРЕДВОДИТЕЛЬ ДВОРЯНСТВА ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПОВІТУ Г.М. ГЛІБОВ: ВІХИ ЖИТТЯ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена аналізу життєвого шляху та громадської діяльності предводителя дворянства Чернігівського повіту, відомого діяча Чернігівських повітового та губерньського земських зібрань Г.М. Глібова (1856–1930).

Ключові слова: Г.М. Глібов, Чернігів, предводитель дворянства, земство, гласний.

Григорій Миколайович Глібов (1856–1930) – відомий свого часу громадський діяч Чернігівщини, предводитель дворянства Чернігівського повіту у 1890–1911 рр. Втім, його життєвий шлях та багатогранна громадська діяльність, в тому числі й у земських установах, не знайшли висвітлення в історичній літературі. У даній статті зроблено спробу заповнити цю прогалину.

Дворянський рід Глібових веде своє походження від Прокофія Савича Глібова, який у 1797 р. розпочав військову службу в Апшеронському мушкетерському полку. У 1799 р. він був підвищений

у чин прапорщика. П.С. Глібов брав участь у війнах з французами у 1799–1805 рр., був контужений та поранений. У 1806 р. він вийшов у відставку у чині штабс-капітана. У 1825 р. П.С. Глібов служив чернігівським поліцмейстером.

Його молодший брат Василь Савич був також військовим і розпочав службу у 1801 р. у тому ж таки Апшеронському полку, потім продовжив її у 6-му Єгерському. У 1806 р. він брав участь у війні з турками. За мужність і героїзм В.С. Глібов був нагороджений орденом св. Володимира 4 ступеня та золотою шпагою з написом «За храбрость». Він завершив військову службу у 1807 р. поручиком. Рід Глібових був визнаний Правительством Сенатом дворянським із внесенням до другої частини родословної книги – «Военное дворянство, приобретенное чином военной службы» [1, 117].

Г.М. Глібов народився 1856 р. в Чернігові в родині колезького асесора Миколи Прокофійовича Глібова (1824–1875) та його дружини Надії Дмитрівни Селецької. Після смерті чоловіка вона вийшла заміж за Миколу Миколайовича Милорадовича. Окрім Григорія, подружжя мало ще синів Сергія старшого (народ. 1854 р.), Бориса (народ. 1863 р.), Сергія молодшого (народ. 1869 р.), Георгія (Юрія) (народ. 1873 р.) та дочок Олександрю (народ. 1857 р.), Софію (народ. 1858 р.) і Марію (народ. 1866 р.) [1, 116–117]. Серед них найбільше відомий Юрій – поручик запасу, який у 1900 р. побрався з дочкою відомого громадського діяча, землевласника Ніжинського повіту К.Є. Троцини Юлією Костянтинівною (1877–?) [2, 24] та, напевно, при розділі спадщини отримав ніжинські маєтки. Він був земським начальником та предводителем дворянства Ніжинського повіту, земським діячем, депутатом III Державної думи.

М.П. Глібов на початку 60-х рр. XIX ст. служив у «Черниговском комитете о губернском коннозаводстве» і був звільнений з посади за власним бажанням 7 грудня 1862 р. Напевно, він мав якусь власність у Німеччині, оскільки брав тривалі відпустки і перебував у Дрездені. Помер він до серпня 1875 р. [3, 3 зв., 45].

Г.М. Глібов навчався у Київському університеті Св. Володимира. 7 січня 1883 р. він був нагороджений Радою університету золотою медаллю за науковий «твір». По закінченні університету зі ступенем дійсного студента (атестат № 1791 від 20 серпня 1883 р.) Г.М. Глібов повернувся до Чернігова. У Чернігівському повіті він мав у спільній власності з братами і сестрою спадкові маєтки у селах Бобровиця, Полуботки та Півці загальною площею 1068 дес. землі. У власності ж його матері перебувало два будинки у Чернігові, 315 дес. землі, а також у Ніжинському повіті при селах Переяславка 1200 дес. та Безуглівка 600 дес. [4, 26 зв.].

28 жовтня 1883 р. Г.М. Глібов влаштувався на

службу канцелярським чиновником до канцелярії Чернігівського повітового предводителя дворянства. Разом з тим, він долучився й до земської діяльності. Виборці Ніжинського повіту обрали його гласним Ніжинського повітового, а останнє – гласним Чернігівського губернського земського зібрання на три роки з 1883 р. [4, 26 зв.–27]. Разом з тим, 25 жовтня 1884 р. Чернігівське повітове земське зібрання, в якому він також був гласним, обрало Г.М. Глібова почесним мировим суддею Чернігівського повіту. Він був затверджений на цій посаді указом Правительствующого Сенату № 5163 від 22 квітня 1885 р. На цю громадську посаду він обирався ще чотири рази поспіль. Незабаром, 15 грудня 1885 р., Чернігівське губернське земське зібрання обрало Г.М. Глібова «непременным членом» Чернігівського повітового у селянських справах присутствія [4, 27 зв.–28].

У 1886 р. Г.М. Глібов одружився з дочкою інженер-поручика Ольгою Яківною Тарновською, дітей на 1905 р. не мав [4, 26 зв.]. Того ж таки року виборці Ніжинського та Чернігівського повітів знову обрали його земським гласним. До того ж, ніжинські гласні довірили йому бути губернським земським гласним [4, 27 зв.–28].

На засіданні Чернігівського губернського дворянського зібрання 22 травня 1887 р. його було обрано кандидатом на посаду предводителя дворянства Чернігівського повіту. 28 березня 1888 р. Г.М. Глібов звільнився з посади «непременного члена» Чернігівського повітового у селянських справах присутствія, а з 26 січня 1890 р. став виконувати обов'язки повітового предводителя дворянства Чернігівського повіту, оскільки його попередник на посаді предводителя М.І. Посудевський вийшов у відставку [4, 28 зв.–29].

27 лютого 1890 р. Чернігівським повітовим дворянським зібранням Г.М. Глібов був обраний повітовим предводителем дворянства на наступні три роки і 11 квітня того ж таки року був затверджений на посаді чернігівським губернатором [4, 29 зв.–30]. Обов'язки повітового предводителя дворянства він виконував до 30 травня 1911 р. [5, 5], оскільки повітове дворянство кожні три роки переобиало його на посаду. За відсутності губернського предводителя дворянства Г.М. Глібов декілька разів виконував його обов'язки. Зокрема, він очолював губернське дворянство з 27 січня по 10 липня 1890 р., з 3 травня по 20 листопада 1899 р та з 7 жовтня по 23 грудня 1902 р. [4, 30 зв.–31].

Напевно, Г.М. Глібов зарекомендував себе з позитивного боку, оскільки влада відзначила його діяльність 30 серпня 1893 р. орденом св. Станіслава 2 ступеня [4, 29 зв.–30], а 26 січня 1899 р. він був підвищений у чин статського радника [6, 1].

У 1899 р. за посадою предводителя, головуючи на Чернігівському повітовому земському зібранні, Г.М. Глібов дозволив відомому гласному В.М. Хиж-

някову винести на обговорення доповідь про заборону тілесних покарань. Останній, оприлюднивши історію тілесних покарань в Росії, запропонував зібранню подати в урядові установи клопотання про повне їх скасування для всього населення. Після обговорення зібрання одноголосно підтримало пропозицію. За це Г.М. Глібов був покараний владою. В.М. Хижняков згадував: «По представлению губернатора, уездный предводитель дворянства Глебов, допустивший внесение этого доклада в собрание, был предан за это суду Правительствующего Сената. Он получил выговор Сената за разрешение обсуждения этого вопроса, как общегосударственного, выходящего из пределов компетенции земства. Нужно при этом пояснить, что, по протестам губернатора, Сенат был осведомлен о том, что этот вопрос уже дважды обсужден в Черниговском уездном собрании. Но допущение этого обсуждения не вызывало раньше кары со стороны Сената» [7, 38]. Незважаючи на це, 22 вересня 1900 р. Г.М. Глібов був нагороджений орденом св. Володимира 4 ступеня, а потім 31 травня 1905 року підвищений у чин дійсного статського радника [4, 31 зв.–33].

Наприкінці XIX ст. у своїй Бобровицькій садибі на околиці Чернігова понад р. Кордиківкою Г.М. Глібов збудував «замок з баштою» – мурований, двоповерховий на підвалі будинок з використанням форм готичної архітектури, до якого від самих воріт була посаджена липова алея (вул. Шевченка № 97; 1961 р. там розмістився Український науково-дослідний інститут сільськогосподарської мікробіології) [8, 166]. Будівництво «замку» потребувало чималих коштів, і тому земельні володіння Г.М. Глібова суттєво зменшилися і становили у 1905 р. 742 дес. [4, 26 зв.]. Значимо, що Бобровицький маєток Г.М. Глібова (одинадцята частина села Бобровиці) межував з маєтком поручика у відставці І.Я. Дуніна-Борковського, з двома ділянками бобровицьких селян Д.Ф. та М.М. Чемерис, а також громадою казенних селян с. Бобровиця [9, 17]. Інший маєток – хутір Ялівщина – межував з землею селян с. Півці [10, 1–1 зв.].

Чимало прислужився Г.М. Глібов земським установам Чернігівщини. Згідно обрання землевласниками Ніжинського повіту у 1883–1891 рр. він був гласним Ніжинського повітового та Чернігівського губернського земських зібрань. Разом з тим, у 1886–1892 та 1907–1911 рр. він був гласним Чернігівського повітового земського зібрання [7, 108–113], а у 1890–1911 рр. за посадою повітового предводителя дворянства перебував у складі Чернігівського губернського земського зібрання.

Г.М. Глібов обирався і плідно працював у комісіях Чернігівського губернського земського зібрання – юридичній, проектній, шляхів сполучення, оціночно-статистичній, з розробки питання про дрібну земську одиницю – для розробки доповіді «О необходимости пересмотра земского положения

12 июня 1890 года».

Чимало він зробив для становлення та розбудови Музею українських старожитностей. Фактично з 15 листопада 1901 р. і по 1911 р. земці щорічно обирали його до складу «Комиссии по устройству Музея украинских древностей В.В. Тарновского» [11, 10]. У травні 1905 р. він був обраний головою цієї комісії [12, 73] і декілька років очолював її.

На засіданнях Чернігівського губернського земського зібрання з 26 листопада по 11 грудня 1902 р. Г.М. Глібов працював у комісіях з питань народної освіти, з влаштування Музею українських старожитностей В.В. Тарновського, юридичній, для розробки питання про більш діяльну участь губернського та повітових земств у справі громадської опіки та комісії з питань шляхів сполучення [13, 2–5]. На засіданні 5 грудня Г.М. Глібова разом з відомими діячами Чернігівського губернського земства О.О. Мухановим, графом В.О. Мусінім-Пушкіним, князем В.Д. Голіциним, О.О. Свечиним було обрано до складу депутації для підтримки в урядових колах клопотання губернського земства та міської думи щодо проведення залізниці «Петербург–Жлобин» через Чернігів [13, 14]. На засіданні зібрання 8 грудня того ж таки року його було обрано до складу комісії з розробки питання про дрібну земську одиницю [13, 26].

До того ж, за відсутності губернського предводителя дворянства О.О. Муханова Г.М. Глібов на належному рівні вів засідання Чернігівського губернського земського зібрання, і це відзначали гласні. Зокрема, 11 грудня 1902 р. в останній день засідань зібрання, «по предложению гл. Н.В. Котляревского собрание выразило свою глубокую признательность г. председателю собрания [Г.Н. Глебову], за блестящее и беспристрастное ведение занятий, способствовавшее вполне успешному разрешению всех, намеченных собранием, вопросов» [14, 423–424].

У зв'язку з відставкою губернського предводителя дворянства О.О. Муханова, Г.М. Глібов головував на засіданнях Чернігівського губернського земського зібрання екстреної сесії 15–23 травня 1905 р. На засіданні 21 травня його разом з дружиною О.Я. Глібовою обрали до складу Опікунської ради Чернігівської жіночої гімназії [12, 66], наступного дня – до складу губернської економічної ради (39 проти 4). Тоді ж його обрали й головою «длящейся комиссии по устройству Музея украинских древностей» (54 проти 6) [12, 69, 73]. Того ж таки дня було заплановано обговорення доповіді губернської земської управи № 1 «О видах и предложениях об усовершенствовании государственного благоустройства и народного благосостояния». Головуючий Г.М. Глібов, «ссылаясь на статью закона, на основании которой председатель собрания обязан

исполнить требования губернского начальства о недопущении в залу посторонних лиц», заявив, що обговорення доповіді буде відбуватися на закритому засіданні, оскільки він отримав таку вимогу від губерньського начальства. За пропозицією гласного О.О. Свечина зібрання вирішило не обговорювати доповідь, а висновки та окремі думки членів комісії доручити управі надіслати Раді Міністрів. Зібрання підтримало думку О.О. Свечина і продовжило роботу у присутності публіки [12, 73–75].

На засіданні Чернігівського губерньського земського зібрання 19 січня 1905 р. розглядалася ініціатива Полтавського губерньського та Золотоніського повітового земств щодо збору коштів для будівництва пам'ятника Т.Г. Шевченку у Києві. Було ухвалено асигнувати на утворення фонду для спорудження пам'ятника 1000 руб. та розпочати в губернії збір коштів на цю справу. 4 грудня 1906 р. Чернігівське губерньське земське зібрання обрало Г.М. Глібова представником губерньського земства до складу комісії зі спорудження пам'ятника геніальному українському поету [15, 364].

На засіданні зібрання 7 грудня 1907 р. він разом з дружиною О.Я. Глібовою переважною більшістю голосів був обраний до складу Опікунської ради Чернігівської жіночої гімназії [16, 129]. 9 грудня того ж таки року Г.М. Глібова обрали до складу комісії для підтримки клопотання Чернігівського губерньського земства про перебудову вузькоколійного шляху Чернігів–Дніпро–Красне на ширококолійний, до комісії «по выработке обязательных постановлений для нормального отдыха служащих по закону 15 ноября 1906 г.» [16, 156].

Разом з тим, Г. М. Глібов плідно працював й у Чернігівській міській думі, гласним якої був у 1893–1897 рр. [17, 3].

Слід також зазначити, що Г.М. Глібов працював і надавав грошову допомогу благодійним організаціям. Зокрема, з 1881 р. він був дійсним членом «Общества вспомоществования нуждающимся воспитанницам Черниговской женской гимназии» [18, 88]. Тривалий час Г.М. Глібов був виборним членом від земства в Опікунській раді Чернігівської жіночої гімназії [19, 28], одним з директорів Чернігівського відділення «Русского музыкального общества» [19, 55], членом Чернігівського відділу «Российского общества Красного Креста» [19, 58], членом Чернігівського окружного правління «Российского общества спасания на водах» [19, 64], головою Чернігівського повітового комітету «Попечительства о народной трезвости» [19, 71], почесним членом «Вольно-пожарного общества» у с. Бобровиця [19, 73].

31 травня 1905 р. на засіданні Чернігівського дворяньського зібрання Г.М. Глібов балотувався у кандидати на посаду губерньського предводителя дворяньства, але не набрав необхідної кількості голосів (143 проти 148). Обраними виявились

В.Д. Голіцин (156 проти 81) та В.О. Мусін-Пушкін (144 проти 93). Імператор 1 липня затвердив предводителем дворяньства Чернігівської губернії князя В.Д. Голіцина [20, 1].

Натомість 14 жовтня 1907 р. дійсний статський радник та камергер «Высочайшего двора» Г.М. Глібов був обраний з'їздом землевласників депутатом III Державної думи і входив до складу фракції «Союз 17 октября», а з четвертої сесії – в «Русскую национальную фракцию». Він працював у складі думських комісій «по переселенческому делу, по наказу, распорядительной». Г.М. Глібов підписав законопроект «О представлении воспитанникам учебных заведений Прибалтийского края права держать часть экзаменов на немецком языке» [21, 388].

Однак 19 квітня 1911 р. на засіданні Державної думи він заявив про складання депутатських повноважень у зв'язку зі справою про крадіжку одного з приладів на авіаційній виставці в Санкт-Петербурзі (як він пояснював «в припадке душевного расстройства») і повернувся до Чернігова. Місцева преса повідомила про те, що член Державної думи від Чернігівської губернії склав свої повноваження і що мають відбутися вибори нового депутата [22, 192]. 30 травня 1911 р. Г.М. Глібов звільнився з посади предводителя дворяньства Чернігівського повіту, напевно, продав частину маєтків, оскільки на червень 1912 р. у нього залишилося лише 214 дес. 1171 саж. землі [5, арк. 5], і виїхав до Німеччини, де й мешкав у наступні роки. Його маєтками у Чернігові опікувався управитель.

Г.М. Глібов помер 31 травня 1930 р. в Берліні, похований на цвинтарі Тегель 2 червня того ж таки року [23, 115].

Так завершив свій життєвий шлях відомий свого часу предводитель дворяньства Чернігівського повіту, земський діяч, депутат III Державної думи Г.М. Глібов, який залишив помітний слід у громадському й культурному житті Чернігівщини.

Посилання

1. Милорадович Г.А. Родословная книга Черниговского дворянства / Г.А. Милорадович. – СПб., 1901. – Т. I. – Ч. 2. – С. 116–117.
2. Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник / В.Л. Модзалевский. – К., 1998. – Т. V. – Вып. 2. – 96 с.
3. Держархів Чернігівської обл., ф. 127, оп. 14 а, спр. 590, 45 арк.
4. Держархів Чернігівської обл., ф. 127, оп. 14, спр. 4018, 120 арк.
5. Держархів Чернігівської обл., ф. 145, оп. 3, спр. 882, 104 арк.
6. Производство в чины // Черниговские губернские ведомости. – 1900. – № 14, 17 февраля. – Часть официальная.
7. Обзор развития деятельности Черниговского уездного земства за 50 лет / [Составил В.М. Хижняков]. – М.: Т-во «Печатня С.Н.Яковлева», 1916. – 114 с.
8. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник / [за ред. А. В. Кудрицького]. – К.: УРЕ імені М.П. Бажана, 1990. – 1006 с.
9. Держархів Чернігівської обл., ф. 127, оп. 11, спр. 1607, 29 арк.

10. Держархів Чернігівської обл., ф. 127, оп. 11, спр. 1347, 31 арк.

11. Журнали засідань Черниговского губернского земского собрания XXXVII очередной сессии 1901 года (15 ноября–5 декабря). – Чернигов: Типография Губернского земства, 1902. – 429 с.

12. Журнали засідань Черниговского губернского земского собрания экстренной сессии 15–23 мая 1905 года. – Чернигов: Типография Губернского земства, 1905. – 76 с.

13. Черниговское губернское земское собрание XXXVIII очередной сессии // Земский сборник Черниговской губернии. – 1903. – № 1. – С. 9–27.

14. Журнали засідань Черниговского губернского земского собрания XXXVIII очередной сессии 1902 года (26 ноября–11 декабря). – Чернигов: Типография Губернского земства, 1903. – 424 с.

15. Свод постановлений Черниговского губернского земского собрания XXXVI–XLVI сессий 1900–1909 годов / [Составил по поручению губернской земской управы В. М. Хижняков]. – Чернигов: Типография Губернского земства, 1912. – Т. 1. – 567 с.

16. Журнали засідань Черниговского губернского земского собрания 43 очередной сессии 1907 года с приложениями (26 ноября–11 декабря). – Чернигов: Типография Губернского земства, 1908. – 179 с.

17. Свод постановлений Черниговской городской думы от 15 апреля 1893 г. до открытия действий нового состава Думы 18 июня 1897 г. / [Составил по поручению Думы В. М. Хижняков]. – Чернигов: Типография Губернского земства, 1898. – 352 с.

18. Отчет Правления Общества вспомоществования нуждающимся воспитанницам Черниговской женской гимназии за 1883 год // Черниговские губернские ведомости. – 1884. – № 8, 26 февраля. – Часть неофициальная. – С. 85–89.

19. Календарь Черниговской губернии на 1911 год (простой) // [Издание Черниговского губернского статистического комитета]. – Чернигов: Типография Губернского правления, 1910. – 376 с.

20. Хроника // Черниговские губернские ведомости. – 1905. – № 148, 9 июля. – Часть неофициальная. – С. 1.

21. Боиович М. М. Члены Государственной думы (Портреты и биографии). Третий созыв / М. М. Боиович. – М., 1909. – С. 388.

22. Н. Из жизни законодательных учреждений / Н. // Земский сборник Черниговской губернии. – 1911. – № 5. – С. 182–192.

23. Незабутые могилы: Российское зарубежье: некрологи 1917–1997: В 6 т. / [Рос. гос. б-ка; сост. В. Н. Чуваков; под ред. Е. В. Макаревич]. – М., 1999. – Т. 2. Г–З. – 648 с.

Рахно А. Я. Предводитель дворянства Черниговского уезда Г. Н. Глебов: вехи жизни и общественной деятельности

Статья посвящена анализу жизненного пути и общественной деятельности предводителя дворянства Черниговского уезда, активного деятеля Черниговских уездных и губернского земских собраний Г. Н. Глебова (1856–1930).

Ключевые слова: Г. Н. Глебов, Чернигов, предводитель дворянства, земство, гласный.

Rakhno O. Ya. Marshal of the Chernihiv district nobility H. M. Hlibov: landmarks of life and public activity

The article is dedicated to the analysis of the course of life and public activity the leader of Chernihiv district nobility, well-known figure of the Chernihiv district and province zemstvo meeting H. M. Hlibov (1856–1930).

Key words: H. M. Hlibov, Chernihiv, marshal of the nobility, zemstvo, gласnyi.

14.03.2014 р.

УДК 94 (477): 001. 84: 2-523. 42 «190»

Ю. А. Шишкіна

ПАРАФІЯЛЬНЕ ЖИТТЯ ГЛУХОВА ПОЧАТКУ ХХ СТ. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

На основі матеріалів Державного архіву Чернігівської області досліджується церковно-приходський устрій м. Глухова початку ХХ ст. та з'ясовується місце церкви у суспільно-громадському житті міста.

Ключові слова: добродійність, церковний прибуток, церковно-приходська школа, власність церкви, церковний приход.

Враховуючи пошкваллення інтересу до церковної історії в умовах духовного відродження в Україні, тема облаштування парафіяльного життя міст на початку ХХ ст. – період ідеологічного панування церкви та її тісних взаємозв'язків з державними структурами – є актуальною і викликає зацікавлення не тільки в наукових колах, а й серед широкого загалу.

Церква у зазначений період була не тільки засобом організаційного оформлення духовного життя послідовників певної конфесії – вона водночас поставала як релігійно-громадська організація, бо завжди брала певну участь в облаштуванні суспільного життя населеного пункту, у якому розташовувалась. Звідси важливим бачиться з'ясування місця церкви у суспільно-громадському житті міста, зокрема Глухова, у її стосунках з міською громадою, виявлення всіх аспектів цих взаємовідносин, що сприятиме об'єктивній оцінці ролі релігійного впливу на життя міської громади.

Історіографія місця церкви у громадському житті суспільства представлена широким спектром наукових досліджень. На високому науково-теоретичному рівні ці питання узагальнені у десяти томній «Історії релігії в Україні», зокрема у її третьому томі «Православна церква в Україні» [1], у монографіях Г. М. Надтоки [2], дисертаційних роботах Ю. В. Хитровської [3], С. О. Гладкого [4], публікаціях Т. В. Ковальчук [5] та ін. Водночас, попри значний історіографічний доробок, сформований здебільшого в умовах незалежної України, залишається чимало проблем, які потребують подальшого вивчення. Часто, в силу великого масиву джерел, з поля зору дослідників випадають питання облаштування парафій українських міст та вплив на їх громадське життя.

Метою даної наукової розвідки є оприлюднення архівних матеріалів, які висвітлюють парафіяльне життя міста Глухова початку ХХ ст. та підтверджують роль церкви в громадському житті міста у зазначений період.

У Державному архіві Чернігівської області (фонд № 679 Чернігівської духовної консисторії) зберігаються справи № 387 та № 388, які